

تحولات بخش صنعت و معدن کشور در سال ۱۳۸۱

مسعود کیومرثی - فاطمه موحدی

«محققین اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»

چکیده

توسعه صنعتی با عنایت به شرایط کشور و روند حرکت اقتصاد جهانی تنها یک هدف نمی‌باشد، بلکه از ضرورت‌های اقتصادی - اجتماعی امروز ایران است. ترکیب جمعیت، مشکل اشتغال، نیازهای وارداتی و اتکای اقتصاد ایران به درآمد نفت از یک طرف و عقب‌ماندگی بافت فنی تولید، بهره‌وری پایین، ساختار نامناسب تولید، سهم پایین تشکیل سرمایه و بازارهای مالی توسعه نیافته از طرف دیگر، از جمله عواملی هستند که توجه به روند فعالیت‌های بخش صنعت و معدن و پی‌گیری اهداف پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه را بیش از پیش ضروری می‌نماید. متن حاضر در این باره و به منظور تبیین نتایج اقدامات و سیاست‌های صورت گرفته و بررسی روند شاخص‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن تهیه شده است.

مقدمه

براساس شاخص‌های اقتصادی، رشد فعالیت‌های صنعتی و معدنی کشور در سال ۱۳۸۱ علی‌رغم مشکلات ساختاری بخش صنعت از روند پایداری برخوردار بود. برآوردهای اولیه، نشان می‌دهد که ارزش افزوده بخش‌های صنعت و معدن در سال ۱۳۸۱ به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۶۹، به ترتیب معادل ۱۱ و ۱۱/۸ درصد نسبت به سال قبل افزایش یافته است، که در مقایسه با اهداف پیش‌بینی شده برای شاخص‌های مزبور در سومین سال برنامه سوم توسعه (۸/۲ و ۵/۶ درصد) به مراتب در سطح بالاتری قرار دارد. بررسی آمار سرمایه‌گذاری در این بخش کماکان حاکی از رشد تشکیل سرمایه و افزایش ظرفیت‌های تولیدی جدید می‌باشد. براساس آمار حسابهای ملی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی در ماشین‌آلات در سال ۱۳۸۱ به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۶۹، نسبت به سال ۱۳۸۰ به میزان ۸/۴ درصد رشد دارد. آمار وزارت صنایع و معادن نیز گویای افزایش حجم سرمایه‌گذاری‌ها در این بخش است، بطوریکه طبق آمار پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده، میزان سرمایه‌گذاری بالغ بر ۳۸/۷ درصد نسبت به سال قبل رشد نشان می‌دهد.

در سال ۱۳۸۱، همراه با افزایش تسهیلات اعطایی بانکها و اعطای تسهیلات ارزی از محل حساب ذخیره ارزی، اقدامات متعددی در جهت اصلاح ساختار در حوزه ستادی صورت گرفت. در این سال طبق مصوبه شورای پول و اعتبار به منظور تأمین نقدینگی بخش تولید و سرمایه‌گذاری و همچنین کنترل انبساط پولی ناشی از یکسان سازی نرخ ارز، سهم بخش صنعت و معدن غیر دولتی از کل افزایش در مانده تسهیلات اعطایی ۳۳ درصد تعیین شد. علی‌رغم این، بانکها در جهت سیاست اشتغال‌زایی و همچنین حمایت از صنایع دچار بحران، فراتر از سقف مصوب عمل نموده و سهم مذکور به ۴۰/۷ درصد بالغ گردید. در بخش ستادی، علاوه بر تصویب قانون تجمیع عوارض و قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری

خارجی، اصلاحیه ماده ۱۶ قانون برنامه سوم با هدف تسریع در روند خصوصی سازی به تصویب رسید. همچنین در این سال لایحه نوسازی صنایع در هیات دولت تصویب و با انجام اصلاحاتی در تیرماه سال جاری (۱۳۸۲) تحت عنوان "لایحه تنظیم بخشی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاح مواد (۱۱) و (۱۱۳) قانون برنامه سوم توسعه" به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در سال ۱۳۸۱ مقررات‌زدایی گسترده‌ای نیز در فرآیند تجارت خارجی و برقراری نظام تعرفه‌ای به عمل آمد؛ اعطای جوایز صادراتی و پرداخت خسارت ناشی از نوسانات نرخ ارز به صادرکنندگان از محل وجوه صندوق ضمانت صادرات، تاسیس صندوق‌های اعتباری غیر دولتی و کاهش هزینه‌های عملیاتی تجارت خارجی از دیگر راهبردهای اتخاذ شده برای افزایش صادرات غیر نفتی بویژه صادرات صنعتی بود. مجموعه تدابیر فوق شرایط نسبتاً مناسبی برای رونق فعالیت‌های صنعتی و معدنی در این سال فراهم نمود. همچنان‌که از جدول شماره یک مشاهده می‌شود، ارزش افزوده بخش صنعت و معدن در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی طی سه سال اجرای برنامه پنج ساله سوم بالاتر از اهداف پیش‌بینی شده در برنامه و سریعتر از رشد سایر بخش‌ها بوده است. البته سهم بخش صنعت کماکان ثابت و در حد ۱۵ درصد از حجم فعالیت‌های اقتصادی کشور است، که حاکی از سهم پایین آن در اقتصاد ملی می‌باشد.

جدول شماره ۱

نرخ رشد ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی

(درصد)

تولید ناخالص داخلی		صنعت و معدن		عملکرد بخش‌های اقتصادی				سال
عملکرد	هدف	عملکرد	هدف	صنایع و معادن	خدمات	کشاورزی	نفت	
۵/۱	۵/۱	۹/۴	۵/۹	۸/۸	۴/۰	۲/۹	۸/۶	۱۳۷۹
۵/۴	۵/۲	۱۳/۹	۷/۶	۱۳/۱	۴/۹	۴/۲	-۸/۴	۱۳۸۰
۶/۵	۶/۰	۱۱/۱	۸/۱	۱۱/۲	۵/۱	۱۰/۱	۷/۱	۱۳۸۱

ماخذ: اداره حساب‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سازمان صдіریت و برنامه‌ریزی

تولید

در سال ۱۳۸۱، تولید اغلب صنایع افزایش داشت. براساس آمار منتشر شده از سوی وزارت صنایع و معادن، در بین ۶۶ نوع کالای منتخب صنعتی و معدنی، حدود ۸۰ درصد آنها دارای رشد بودند. صنایع خودروسازی، لوازم خانگی، مصالح ساختمانی (فلزی و غیر فلزی) و صنایع غذایی و دارویی عمدتاً رشدهای بالای ۱۰ درصد را تجربه نمودند. تولید انواع سواری و کالاهای مصرفی با دوام چون ماشین لباسشویی و تلویزیون رنگی به ترتیب با ۴۲/۸، ۳۸/۹ و ۲۹/۹ درصد افزایش، نقش اساسی در تثبیت قیمت کالاهای مزبور داشت. همچنین تولید مصالح ساختمانی شامل فولاد خام و سیمان به ترتیب با ۷/۹ و ۶/۸ درصد رشد به ۷/۵ و ۲۸/۴ میلیون تن بالغ گردید. رشد فعالیت‌های ساختمانی و تداوم رونق این بخش از جمله عوامل افزایش تولید محصولات مذکور است. افزایش تولید در صنایع غذایی و دارویی نیز چشمگیر بود، بطوریکه تولید قند و شکر، پودر شوینده و انواع دارو به ترتیب ۳۲/۶، ۱۴/۳، ۱۲/۴ درصد رشد نشان دادند.

در گروه صنایع نساجی نیز تولید اغلب محصولات از رشد برخوردار بود. اجرای طرح نوسازی صنایع نساجی و اعطای تسهیلات ربالی و ارزی جدید براساس طرح مزبور در رشد تولید محصولات این گروه صنعتی موثر بوده است.

در سال ۱۳۸۱، مقدار تولیدات پتروشیمی با ۴/۵ درصد افزایش نسبت به سال قبل به رقم ۱۳/۱ میلیون تن رسید. این در حالی است که برنامه تولید معادل ۱۲/۵ میلیون تن بود. بررسی عملکرد مجتمع‌های پتروشیمی نشان می‌دهد که در سال مورد بررسی حدود ۸۶/۸ درصد از ظرفیت اسمی واحدهای پتروشیمی (۱۵/۵ میلیون تن) مورد استفاده قرار گرفته است. با توجه به وابستگی تولیدات صنعتی به محصولات پتروشیمی و همچنین حضور

واردکنندگان عمده این محصولات در منطقه (چین، هندو ترکیه)، ضرورت پی گیری برنامه های توسعه این صنایع ضروری به نظر می رسد.

سرمایه گذاری دولت

در سال ۱۳۸۱ مجموعاً مبلغ ۱۷۹۲/۵ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل طرح های ملی بخش صنعت و معدن از محل بودجه دولت تصویب شد. براساس آمار خزانه داری کل تا پایان سال ۱۳۸۱ مبلغ ۱۱۰۵/۶ میلیارد ریال معادل ۶۱/۷ درصد از بودجه مذکور محقق شد که در مقایسه با عملکرد سال قبل ۸۱/۱ درصد رشد نشان می دهد.

بررسی روند پرداخت بودجه عمرانی دولت در بخش صنعت و معدن به قیمت های ثابت ۱۳۶۹ طی سال های اجرای برنامه سوم توسعه نشان می دهد که نرخ رشد اعتبارات عمرانی این بخش در سال ۱۳۸۰ به میزان ۲۵/۹ درصد به دلیل عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای دولت (به استثنای درآمد نفت) کاهش و در سال ۱۳۸۱ نسبت به سال قبل ۶۳/۴ درصد افزایش دارد.

جدول شماره ۲

اعتبارات عمرانی ملی دولت در فصول صنایع، معادن و برنامه تحقیقات صنعتی
(به قیمت های جاری و ثابت)

(میلیون ریال)

درصد عملکرد سال	مصوب سال	درصد تغییر		سال		
		۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹
۶۱/۷	۱۷۹۲۵۲۹	۸۱/۱	-۲۰/۳	۱۱۰۵۶۲۸.۷	۶۱۰۶۵۰	۷۶۵۸۷۶ ^۱
۶۱/۷	۱۰۱۹۶۸	۶۳/۴	-۲۵/۹	۶۲۸۹۴	۳۸۴۹۷	۵۱۹۶۰ ^۲

کل اعتبارات

به قیمت های جاری^۱ ۷۶۵۸۷۶ ۶۱۰۶۵۰ ۱۱۰۵۶۲۸.۷ -۲۰/۳ ۸۱/۱ ۱۷۹۲۵۲۹ ۶۱/۷

به قیمت های ثابت^۲ ۵۱۹۶۰ ۳۸۴۹۷ ۶۲۸۹۴ -۲۵/۹ ۶۳/۴ ۱۰۱۹۶۸ ۶۱/۷

(۱) ماخذ: وزارت امور اقتصادی و دارایی - خزانه داری کل.

(۲) محاسبه ارقام به قیمت های ثابت براساس تقسیم ارقام جاری بودجه بر شاخص تعدیل کننده تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی دولتی در بخش ماشین آلات که توسط اداره حساب های اقتصادی بانک مرکزی تهیه می گردد، صورت پذیرفته است.

تسهیلات بانکی

بانکها و مؤسسات اعتباری در سال ۱۳۸۱ در چارچوب مصوبات دولت و شورای پول و اعتبار برحجم اعتبارات و تسهیلات اعطایی خود به بخش صنعت و معدن افزودند، به گونه‌ای که مانده تسهیلات اعطایی مذکور (بدون احتساب سود و درآمد سال‌های آتی) تا پایان اسفندماه با ۳۴/۳ درصد افزایش به ۱۰۲/۳ هزار میلیارد ریال بالغ گردید. در سال مورد بررسی بخش غیردولتی صنعت و معدن ۸۹/۰ درصد از تغییر در مانده تسهیلات اعطایی به این بخش را به خود اختصاص داد و از رشدی معادل ۴۰/۰ درصد برخوردار شد. همچنین عملکرد تسهیلات اعطایی بانکها به بخش غیر دولتی صنعت و معدن در سال ۱۳۸۱ نشان می‌دهد که سهم تغییر در مانده بخش صنعت و معدن غیردولتی از کل تغییر در مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات اعتباری به بخش‌های غیردولتی اقتصاد، معادل ۴۰/۷ درصد است که به مراتب بیشتر از سهم ۳۳ درصدی مصوب شورای پول و اعتبار برای بخش اقتصادی مزبور طی سال ۱۳۸۱ بود. طبق آمار پولی کشور سهم بخش صنعت و معدن دولتی از تغییر در مانده تسهیلات اعطایی برابر ۱۱/۰ درصد بود و رشدی معادل ۱۶ درصد داشت. در سال مورد گزارش، در قالب مصوبات کمیسیون اصل ۱۳۸ قانون اساسی، بدهی تعداد ۱۶۹ شرکت دارای مشکل به مدت یک تا دو سال امهال گردید، همچنین مبلغ ۳۰۰ میلیارد ریال تسهیلات جدید برای شرکت‌های مواجه با بحران به تصویب رسید. از مبلغ مذکور ۲۰۰ میلیارد ریال برای سرمایه در گردش و ۱۰۰ میلیارد ریال برای بازسازی و نوسازی واحدهای تولیدی پیش‌بینی شده است. علاوه بر این، واحدهای تولیدی از طریق سیستم بانکی برای تامین نیازهای نقدینگی خود، اقدام به انتشار اوراق مشارکت نمودند. شرکت ایران خودرو به منظور افزایش ظرفیت تولید پژو و شرکت ملی صنایع پتروشیمی جهت تامین مالی طرح الفین ششم هریک به ترتیب مبلغ ۱۰۰۰ میلیارد ریال و ۵۰۰

میلیارد ریال اوراق مشارکت ۴ و ۳ ساله با نرخ سود ۱۷ درصد منتشر کردند. بررسی آمار مانده تسهیلات اعطایی بانکها و موسسات اعتباری برحسب سررسید مانده بدهی بخش‌ها به تفکیک جاری و غیرجاری (بدهی معوق و سررسید گذشته) نشان می‌دهد که در پایان اسفند ماه ۱۳۸۱، از مجموع کل بدهی غیرجاری بخش‌های اقتصادی، بخش صنعت و معدن با سهم نسبی ۴۵/۶ درصد بالاترین میزان بدهی معوق و سررسید گذشته را دارا می‌باشد. ضمن اینکه نسبت مانده تسهیلات غیرجاری بخش صنعت و معدن به کل مانده تسهیلات اعطایی به این بخش، ۹/۲ درصد است.

جدول شماره ۳

مانده تسهیلات اعطایی بانکها و موسسات اعتباری به بخش صنعت و معدن

(میلیارد ریال)

سهم از تغییر در مانده (درصد)	درصد تغییر ۱۳۸۱	تغییر در مانده ۱۳۸۱	پایان اسفند ۱۳۸۱	پایان اسفند ۱۳۸۰	
۸۹/۰	۴۰/۰	۲۳۲۷۸/۸	۸۱۴۷۰/۶	۵۸۱۹۱/۸	بخش غیردولتی
۱۱/۰	۱۶/۰	۲۸۷۲/۹	۲۰۸۴۵/۹	۱۷۹۷۳/۰	بخش دولتی
۱۰۰	۳۴/۳	۲۶۱۵۱/۷	۱۰۲۳۱۶/۵	۷۶۱۶۴/۸	جمع کل

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

واحدهای جدید صنعتی و معدنی

در سال ۱۳۸۱، برای تعداد ۴۱۴۷ واحد تولیدی یا سرمایه‌گذاری معادل ۱۸/۱ هزار میلیارد ریال پروانه بهره‌برداری صادر شد. همچنین برای ۲۷/۱ هزار طرح جدید صنعتی و معدنی مجوز تاسیس صادر گردید. براساس اطلاعات منعکس در اعلامیه‌های تاسیس واحدهای جدید صنعتی، متوسط سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده برای هر طرح جدید صنعتی مبلغ ۹۹۳۶ میلیون ریال برآورد می‌شود که نسبت به سال قبل ۳/۴ درصد افزایش دارد. در سال ۱۳۸۱، فعالیت‌های بخش معدن نیز با رونق همراه بود. بر اساس گزارش وزارت صنایع و

معادن، تعداد ۱۵۱۶ فقره پروانه اکتشاف و ۳۰۸ فقره گواهی کشف معدن با پیش‌بینی ذخیره‌های به میزان ۸۴۶/۸ میلیون تن مواد معدنی صادر شده است. آمار مزبور در مقایسه با سال قبل به ترتیب ۳۳/۰، ۲۱/۳ و ۳۱/۳ درصد رشد دارد. در این سال به منظور بهره‌برداری از معادن، تعداد ۶۵۹ فقره پروانه بهره‌برداری با ذخیره قطعی ۳۰۰۶/۵ میلیون تن صادر شد. حجم سرمایه‌گذاری انجام شده در این پروانه‌ها ۲۲۴۳/۷ میلیارد ریال است. توزیع استانی پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده در بخش معدن نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پروانه‌های مذکور در استان‌های آذربایجان شرقی، تهران، خراسان، آذربایجان غربی و کردستان صادر شده است. بخش معدن گرچه در حال حاضر دارای سهم محدودی (۵٪) از تولید ناخالص داخلی است اما به لحاظ نقش آن در تامین مواد اولیه برخی صنایع پایه‌ای، اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد کشور دارد. نقش توسعه‌ای این بخش ایجاب می‌نماید که با سرمایه‌گذاری در آن و ایجاد صنایع واسطه‌ای، مواد معدنی به جای صادرات به صورت خام، در فرآیند تولید قرار گرفته و ارزش افزوده بیشتری حاصل آید.

جدول شماره ۴

تعداد و سرمایه‌گذاری مجوزهای صنعتی

درصد تغییر	سال		
	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۷۹
	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹
اعلامیه‌های تاسیس (۱)			
	۵۸/۵	۸۸/۲	۲۷۱۰۱
تعداد (فقره)		۱۷۰۹۸	۹۰۸۷
	۶۳/۹	۱۴۳/۱	۲۶۹۲۷۷
سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)		۱۶۴۲۸۸	۶۷۵۷۷
پروانه‌های بهره‌برداری			
	۱۶/۸	۸/۸	۴۱۴۷
تعداد (فقره)		۳۵۵۰	۳۲۶۴
	۳۸/۷	۱۰۱/۵	۱۸۰۵۹
سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)		۱۳۰۲۳	۶۴۶۲

۱- از سال ۱۳۸۰ اعلامیه تاسیس، جایگزین جواز تاسیس شده است.

ماخذ: وزارت صنایع و معادن.

اشتغال صنعتی

موضوع اشتغال به عنوان یکی از چالش‌های اساسی اقتصاد کشور در کانون توجه برنامه سوم قرار دارد. براساس اهداف تعیین شده برای بخش صنعت و معدن در برنامه مزبور ایجاد ۶۰۴/۳ هزار فرصت شغلی پیش‌بینی شده است. بررسی آمار مربوط به پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده در سال مورد گزارش نشان می‌دهد که جمعاً ۷۷/۳ هزار فرصت شغلی با متوسط سرمایه‌گذاری ۲۳۳/۶ میلیون ریال برای ایجاد هر فرصت شغلی در بخش صنعت و ۱۱/۴ هزار فرصت شغلی در بخش معدن با متوسط سرمایه‌گذاری ۱۹۷ میلیون ریال برای ایجاد هر فرصت شغلی ایجاد شده است. عملکردهای مزبور حاکی از تحقق ۷۴/۱ درصدی هدف اشتغال صنعتی سومین سال برنامه سوم توسعه در این بخش می‌باشد. گرایش به تکنولوژی‌های سرمایه‌بر، مشکلات ساختاری بخش صنعت و آثار حقوقی و مالی مترتب بر قانون کار از دلایل عمده عملکرد مزبور است. با این وجود انتظار می‌رود با بهره‌برداری از طرح‌های جدید صنعتی اهداف مورد نظر برنامه در سال‌های پایانی محقق شود.

گفتنی است براساس آمار مندرج در اعلامیه‌های تاسیس واحدهای جدید صنعتی صادر شده در سال ۱۳۸۱ ظرفیت ایجاد تعداد ۷۱۷ هزار فرصت شغلی با متوسط سرمایه‌گذاری ۳۷۵/۵ میلیون ریال برای هر فرصت شغلی در بخش صنعت و معدن فراهم گردیده، لذا تسریع در اجرای طرح‌های جدید و جلب مشارکت سرمایه‌گذاری خارجی از اولویت‌های استراتژی توسعه صنعتی در کوتاه مدت به شمار می‌رود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، افزون بر تأمین منابع مالی سرمایه‌گذاری، دارای آثار مثبتی چون انتقال فناوری و دانش فنی، فراهم نمودن بازار فروش گسترده‌تر، توسعه بازارهای صادراتی و ارتقاء مهارت و بهبود مدیریت است.

جدول شماره ۵
اشتغال بر اساس مجوزهای صنعتی

(نفر)

درصد تغییر		سال			
۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
۴۷/۷	۷۹/۹	۷۱۷۰۹۲	۴۸۵۵۲۲	۲۶۹۹۰۵	اعلامیه‌های تاسیس ^۱
۳/۶	۳۲/۰	۷۷۲۹۶	۷۴۵۷۸	۵۶۴۹۳	پروانه‌های بهره‌برداری

۱- از سال ۱۳۸۰ اعلامیه تاسیس جایگزین جواز تاسیس شده است.

ماخذ: وزارت صنایع و معادن.

سرمایه‌گذاری خارجی

بر اساس آمار منتشر شده توسط وزارت صنایع و معادن در سال ۱۳۸۱ اجرای تعداد ۲۸ طرح صنعتی با سرمایه‌گذاری مشترک خارجی به میزان ۷۷۴/۸ میلیون دلار در چارچوب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی به تصویب رسید. همچنین بر اساس آمار بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در قالب ماده ۶۰ اصلاحی قانون برنامه سوم (حساب ذخیره ارزی) تا پایان اسفندماه ۱۳۸۱ مبلغ ۱۵۳۷/۴ میلیون دلار تسهیلات به بخش غیر دولتی صنعت اختصاص یافته است. علاوه بر این بر اساس جزء (۱) بند (ز) تبصره (۲۱) قانون بودجه سال ۱۳۸۱ مبلغ ۲۰۰ میلیون دلار با احتساب هزینه‌های فاینانس به روش تسهیلات خارجی خودگردان برای طرح‌های صنعتی و معدنی به تصویب رسید. در این سال مطابق جزء (۲) بند مزبور مبلغ ۲۸۰ میلیون دلار نیز تسهیلات خارجی غیر خودگردان به این بخش اختصاص داده شد.

امروزه متداول‌ترین و شاید مناسب‌ترین نوع سرمایه‌گذاری خارجی برای کشورهای در حال توسعه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بویژه سرمایه‌گذاری مشترک می‌باشد.

این شیوه با توجه به پایین بودن بهره‌وری و ناکارایی فنی حاکم بر بخش صنعت کشور، دستاوردهای قابل توجهی را به همراه خواهد داشت. البته تردیدی نیست که میزان سرمایه‌گذاری خارجی تابع شرایط اقتصادی - سیاسی کشور و فراهم نمودن بسترهای حقوقی و قانونی لازم برای امنیت و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری‌های مزبور است.

صادرات و واردات صنعتی و معدنی

در سال ۱۳۸۱، براساس آمارهای منتشر شده از سوی گمرک، ارزش صادرات کالاهای صنعتی با توجه به افزایش قیمت‌های جهانی برخی کالاها با رشد همراه بود. طبق آمار مذکور، در این دوره ۹/۹ میلیون تن کالای صنعتی به ارزش ۲۶۱۹/۷ میلیون دلار صادر شد که به لحاظ ارزش ۱۴/۸ درصد نسبت به سال قبل رشد نشان می‌دهد. در سال مورد گزارش، مقدار صادرات کالاهای صنعتی ۱۰/۱ درصد کاهش یافت. این کاهش عمدتاً تحت تاثیر کاهش صادرات محصولات فلزی و مصالح ساختمانی بود که سهم نسبتاً بالایی از حجم (وزن) کالاهای صادراتی غیرنفتی را دارا هستند. شرایط ناپایدار حاکم بر بازار جهانی فولاد و رشد فعالیت‌های ساختمانی در داخل از عمده دلایل کاهش صادرات این محصولات به شمار می‌رود. در سال ۱۳۸۱ متوسط ارزش واحد صادرات کالاهای صنعتی کشور دارای افزایش بود، بطوری‌که متوسط آن از ۲۰۷/۵ دلار برای هر تن در سال ۱۳۸۰، به ۲۶۴/۸ دلار در سال مورد بررسی رسید و رشدی معادل ۲۷/۶ درصد را نشان داد. در مقابل ارزش واحد کالاهای صنعتی وارداتی حدود ۰/۴ درصد کاهش یافت. روند مزبور با توجه به افزایش ارزش واحد صادرات صنعتی حاکی از بهبود رابطه مبادله در خصوص کالاهای صنعتی می‌باشد.

شایان ذکر است سهم صادرات صنعتی از کل صادرات از شاخص‌های مهم برای رقابت‌پذیری و توسعه صنعتی است. طبق آمار تجارت خارجی کشور در سال ۱۳۸۱، سهم صادرات صنعتی از کل صادرات غیر نفتی کشور، معادل ۵۹/۳ درصد بود. این نسبت با توجه

به سهم پایین صادرات غیر نفتی کشور، حاکی از نازل بودن این شاخص در اقتصاد کشور و ناچیز بودن سهم ایران از تجارت جهانی است.

شاخص‌های قیمتی بخش صنعت و معدن

• شاخص بهای تولید کننده

شاخص بهای تولید کننده در سال ۱۳۸۱ برپایه سال ۱۳۷۶ در دو بخش محصولات معدنی و صنعتی به ترتیب به رقم ۱۵۱/۲ و ۱۹۵/۵ رسید که نسبت به سال قبل به ترتیب ۳/۵ و ۱۰/۳ درصد افزایش دارد. تغییرات مزبور در مقایسه با تغییرات شاخص کل که به میزان ۱۳/۵ درصد بود، در سطح کمتری قرار دارد. در بین محصولات صنعتی بیشترین رشد شاخص مذکور به گروه "محصولات کانی غیرفلزی" (۳۱/۸ درصد) و "دوده صنعتی و فرآورده های نفتی تصفیه شده" (۲۸/۳ درصد) تعلق داشت. افزایش قیمت برخی محصولات نظیر سیمان در رشد شاخص گروه محصولات کانی غیرفلزی موثر بوده است.

• شاخص‌های بازار سهام صنایع

بررسی روند شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران حاکی از بهبود شاخص‌های مالی شرکت‌های تولیدی و صنعتی است. در سال ۱۳۸۱، شاخص قیمت سهام شرکت‌های تولیدی (شاخص صنعت) و شاخص کل قیمت و بازده سهام نسبت به سال قبل به ترتیب ۴۲/۷ و ۵۱/۲ درصد رشد نشان دادند. شاخص‌های مذکور منعکس‌کننده سودآوری فعالیت‌های تولیدی بویژه فعالیت‌های صنعتی و معدنی در این دوره و همچنین انتظارات خوش‌بینانه سرمایه‌گذاران و سهامداران به روند آتی فعالیت‌های اقتصادی است.

در سال ۱۳۸۱، ارزش و تعداد سهام و حق تقدم سهام معامله شده شرکت‌ها و واحدهای تولیدی صنعتی و معدنی نسبت به سال قبل به ترتیب $۲۲۶/۲$ و $۱۸۱/۸$ درصد افزایش یافت. افزایش عرضه سهام توسط سیستم بانکی، شرکت‌ها و موسسات دولتی طی سال مزبور در رشد معاملات بورس موثر بوده است. در این سال $۹۵۶/۳$ میلیون سهم به ارزش $۴۳۶۸/۵$ میلیارد ریال توسط سیستم بانکی و شرکت‌ها و مؤسسات دولتی عرضه شد. سهم بانکها به لحاظ مقدار و ارزش از عرضه سهام مزبور $۳۸/۶$ و $۲۳/۲$ درصد بود.

بورس اوراق بهادار تهران به عنوان نهاد اصلی بازار سرمایه کشور از سهم کوچکی در تشکیل سرمایه برخوردار است. هرچند در طول سال‌های قبل، روند فعالیت بازار مزبور رو به گسترش بوده، اما حجم فعالیت آن نسبت به کل اقتصاد بسیار محدود و در تأمین مالی واحدهای صنعتی و شرکت‌های غیر دولتی نقش ناچیزی داشته است. از این رو بخش صنعت کشور کماکان متکی بر بازار پول (سیستم بانکی) می‌باشد.

جدول شماره ۶ شاخص‌های بازار سهام

درصد تغییر		پایان اسفند ماه			
۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
					شاخص قیمت سهام
۳۴/۶۹	۲۶/۲	۵۰۶۲/۸	۳۷۵۸/۸	۲۹۷۸/۳	کل
۵/۷	۳۳/۹	۸۹۸۵/۹۶	۸۴۹۷/۹	۶۳۴۷/۳	مالی
۴۳/۶۵	۲۴/۱	۴۶۴۲/۹	۳۳۵۴/۸	۲۶۲۱/۸	صنعت
۲۱/۲	۲۳/۴	۲۹۲/۶	۲۴۱/۵	۱۹۵/۷	پنجاه شرکت فعال تر
۵۱/۲	۴۳/۷	۱۱۳۴۵/۹	۷۵۰۲/۰	۵۲۲۱/۴	شاخص کل قیمت و بازده سهام
۱۲/۳	۱۳/۸	۳۷۰۴/۷	۳۲۹۹/۳	۲۸۹۸/۱	شاخص کل بازده نقدی سهام

مآخذ: گزارش آماری ماهانه بورس اوراق بهادار تهران (اسفند ماه ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱)

نتیجه‌گیری

۱. مجموعه شاخص‌های اقتصادی بخش صنایع و معادن گویای ادامه رونق نسبی بخش‌های صنعت و معدن در سال ۱۳۸۱ و حصول نسبی اهداف کمی برنامه سوم توسعه در این بخش می‌باشد.
۲. پی‌گیری اهداف و خط‌مشی‌های برنامه سوم توسعه به منظور حمایت از بخش خصوصی و صادرات غیر نفتی، تامین نسبی نیازهای ارزی و ریالی واحدهای تولیدی و اقدامات اصلاحی در بخش تجارت خارجی محیط و بستر نسبتاً مناسبی برای توسعه فعالیت‌های صنعتی و افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی فراهم می‌نماید.
۳. علیرغم رشد مستمر ارزش افزوده بخش صنعت و معدن طی سال‌های اخیر، سهم آن از تولید ناخالص داخلی (GDP) کماکان ثابت است. روند مزبور با توجه به نیازهای وارداتی، سطح پایین درآمد سرانه و مشکل اشتغال متناسب با ظرفیت‌های اقتصاد کشور نمی‌باشد. ضرورت دارد با تداوم اصلاحات ساختاری و فراهم نمودن شرایط مناسب ظرفیت‌های جدیدی در این بخش ایجاد شود.
۴. بهره‌وری پایین، فرسودگی ماشین آلات، مدیریت ناکارآمد، عدم رقابت‌پذیری و بطور کلی حضور کم رنگ بخش خصوصی در این عرصه از ویژگی‌های اصلی بخش صنعت کشور به شمار می‌رود. بدیهی است خروج از مدار توسعه نیافتگی مزبور نیازمند ایجاد بسترهای حقوقی و قانونی مناسب به منظور ایجاد امنیت، اعتبار و احترام به مالکیت‌ها، کاهش ریسک و همچنین انتقال فن‌آوری‌های جدید از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. به این منظور تدوین استراتژی توسعه صنعتی که توافق همگان را در بر داشته و

همچنین نرم افزارهای لازم را برای جهت گیری های آتی فراهم نماید، از نیازهای اساسی بخش صنعت به شمار می رود.

۵. با توجه به دسترسی صنایع بزرگ کشور به اعتبارات بانکهای تجاری و جذب عمده منابع مذکوره، به نظر می رسد در صورتی که بانک صنعت و معدن عمده فعالیت های خدماتی و مالی خود را معطوف به صنایع کوچک و متوسط نماید، نقش مؤثری در توسعه و تأمین مالی این صنایع خواهد داشت. این موضوع بویژه برای افزایش اشتغال صنعتی اهمیت دارد. البته باید توجه داشت که منابع بانک صنعت و معدن محدود می باشد و بسط نقش خدمات مالی این بانک موقوف به اصلاح ساختار آن بویژه در زمینه عرضه واحدهای اقتصادی تحت مالکیت و مدیریت آن می باشد یا اینکه می باید از طریق منابع استقراری قدرت تسهیلات دهی آن افزایش یابد.

۶. اتکاء بیش از حد واحدهای صنعتی به بازار پول به دلیل عدم توسعه بازار سرمایه از موانع اساسی رشد بخش صنعت به شمار می رود. در این خصوص لازم است ضمن تقویت بازار بورس و ایجاد نهادهای مالی جدید، سایر ابزارها و شیوه های تأمین مالی نیز فراهم گردد. اصلاح قانون تجارت در این خصوص راهگشا خواهد بود.

فهرست منابع و مآخذ:

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، برآوردهای اداره حسابهای اقتصادی، سال ۱۳۸۲.
۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، جداول، آمار و گزارش‌های دریافتی از ادارات آمار اقتصادی و اطلاعات بانکی ۸۲-۱۳۸۱.
۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، "گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران"، سال ۱۳۷۹.
۴. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، اهداف کمی بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در برنامه سوم توسعه کشور، سال ۱۳۸۰.
۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، "قانون برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران"، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، قوانین بودجه سنواتی، سال‌های ۸۱-۱۳۷۹.
۷. شرکت طراحی مهندسی و تامین قطعات ایران خودرو، امور مطالعات و تحقیقات راهبردی، "بررسی عملکرد صنعت خودرو"، ماه‌های مختلف سال ۱۳۸۱.
۸. شرکت ملی صنایع پتروشیمی، امور برنامه‌ریزی تلفیق و نظارت، گزارش عملکرد اسفند ماه ۱۳۸۱.
۹. وزارت امور اقتصادی و دارایی، خزانه داریکل، سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱.
۱۰. وزارت صنایع و معادن، "گزارش عملکرد سال وزارت صنایع و معادن"، سال‌های مختلف.